

Socioekonomski razvoj hrvatsko – slovenskog pograničja od kraja XVIII. stoljeća do Drugoga svjetskog rata – primjer ivanečkog i viničkog kraja

Hrvoje Petrić
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Odsjek za povijest
hrvoje.petric@ffzg.hr

Primljeno: 29. 12. 2012.
Prihvaćeno: 03. 01. 2013.
Prethodno priopćenje /
Preliminary communication
UDK 94(497.5):338(497.5)

Sažetak:

Ovaj rad predstavlja prilog proučavanju socioekonomske problematike na hrvatsko-slovenskog pograničnog prostora koji je gravitirao naseljima Ivanec i Vinica, a koji se nazivao Gornje Polje. Posebna pozornost je usmjerena povijesno-demografskim pokazateljima. Autor je nastojao rekonstruirati povezanost socioekonomskih kretanja sa centralitetom naselja te je utvrdio kako će glavno centralno naselje istraživanog prostora - Vinicu od 19. stoljeća zamijeniti Ivanec.

Ključne riječi: *Ivanec, Vinica, Gornje Polje, socioekonomska povijest*

Prostor istočno od granice sa današnjom Slovenijom, između rijeke Drave i Maceljske gore, postupno se razvio kao jedinstvena cjelina. Takvo je stanje prihvatila i Varaždinska županija koja je najkasnije do sredine 17. stoljeća, još u ranome novom vijeku formirala kotar Gornje Polje.¹ Kotarske su se granice povremeno mijenjale, no u 18. i 19. stoljeću je došlo do njihovih stabilizacija na širem gravitacijskom području oko centralnih na-

---

¹ *Zaključci hrvatskog sabora*, Zagreb 1958., 1, 213. Danas se dio toga prostora koji gravitira Ivancu smatra dijelom Hrvatskog zagorja, no ranije se taj prostor smatrao Gornjim Poljem, mikroregijom koja se razlikovala od Zagorja. Geograf Ivan Crkvenčić je upozorio da se za Hrvatsko zagorje ne znaju «točne historijske granice, a nije nikada imalo određeno administrativno značenje. Shvatljivo je stoga, da je pojam kod pojedinih pisaca različito ograničen. Neko pod Hrvatskim Zagorjem shvaćaju brežuljkasto zemljište do podravske nizine (Zv. Dugački: Naselja i naseljenost Hrvatskog Zagorja, Geograf. Vestnik, 1940, str. 41). Ima namjera, da se pod Hrvatskim Zagorjem obuhvati teritorij nekadašnje Varaždinske i dio Križevačke županije (kotar Sv. Ivan Zelina i dio kotara Križevci) i kotar Donja Stubica (iz nekadašnje Zagrebačke županije). Szabo u radu: Varaždin i Hrvatsko Zagorje, Beograd 1936, str- 870, povlači jugoistočnu i istočnu granicu Hrv. Zagorja cestom od Zagreba preko Seseveta, Sv. Ivana Zeline i Varaždinskih Toplica do Zagreba.» I. Crkvenčić, O agrarnoj strukturi gornjeg porječja Bednje, Geografski glasnik, br. 13, Zagreb 1951., str. 101. Hrvatska enciklopedija smatra da Hrvatsko zagorje «obuhvaća nizine porječja rijekâ Krapine, Sutle i Bednje (gornji tok) i padine (prigorja) mnogobrojnih niskih gora: Desnička gora (505 m), Kutna gora (520 m), Brezovica (531 m), Stahinščica (Stahinčica; 846 m), Ivanščica (Ivančica; 1060 m). Sjeverno i sjeverozapadno od toga područja leži Maceljsko gorje (884 m) s Ravnom gorom (686 m), istočno Kalnik (643 m) a jugoistočno Medvednica (1030 m).» Usp. *Hrvatska enciklopedija*, sv. 4 (Fr-Ht), Zagreb 2002., 752.

selja Ivanca, Lepoglave i Vinice. Iako je kasnije Gornjopoljski kotar podijeljen na kotareve Ivanec i Vinicu, oni su imali slični razvoj.

U drugoj polovici 18. stoljeća je na vlastelinstvu Zelendvor-Opeka Franjo Nadasdy sagradio dvorac Zelendvor. Prema popisu iz 1793. vlastelinstvu su pripadale zemlje u naseljima: Nova Ves, Majerje, Lovrečan, Gornja i Donja Voća, Marčan, Plitvica, Ladanje, Greda, Korenjak, Brodarevec i Novaki. Preko Marije Magdalene Nadasdy, supruge Ivana IV. Draškovića, obitelj Drašković je stekla to vlastelinstvo te proširila dvorac i oko njega uredila perivoj. Kasnije je sjedište posjeda preseljeno u Opeku (to je ime dao narod jer se tamo nalazila ciglana) gdje je izgrađen novi dvorac dok je Zelendvor pretvoren u poljoprivredni objekt. Franjo Drašković je krajem 18. stoljeća imao 450 jutara oranica, 139 jutara livada te nekoliko vinograda (Zlarinjak, Jurketinec, Boršanec, Markovčan itd.). Posjed je imao prihode i od brojnih vrtova, voćnjaka, ribnjaka, a u Komaru je bilo uređeno uzorno stočarsko dobro. Vrijednost čitavog imanja je iznosila 187.298 forinti dok je godišnji prihod bio 9.364 forinte. Po smrti Franje Draškovića 1857. imanje je prešlo u ruke obitelji Bombelles i to putem nasljedstva jer je kći jedinica Franje Draškovića bila udana za Marka Bombellesa. Obitelj Bombelles je u Zelendvoru kasnije uredila i tvornicu špirita, a u okolne šume dopremila raznu divljač koja prije nije ovdje obitavala te ga pretvorila u lovno gospodarstvo.²

U 19. stoljeću je posjed Vinica držala obitelj Drašković, a dijelove vlastelinstva je ova obitelj kupila od obitelji Keglević i Malakoczy, dok su od obitelji Šomšić kupili zemlje u Petrijancu, Novoj Vesi i Novačkom. Pod Draškovićima je Viničko vlastelinstvo obuhvaćalo imanja u selima: Novaki, Brodarevec, Plitvica, Donje Ladanje, Gornje Ladanje, Marčan, Vratno (Gornje i Donje), Babinec i Dubrava sa majurima u Petrijancu, Donjoj Voći i Gornjoj Voći. Vinički posjed je iz obitelji Drašković, putem ženidbe, prešao u posjed obitelji Bombeles.³

Kraj Vinice su bila tri manja imanja – 1) plemića Mattačića koje je ženidbenim vezama preuzela obitelj Dolansky, 2) posjed plemića Nycky i 3) imanje plemića Köröskeny (Vinica Donja) koje je prešlo prvo na obitelj Peschke i kasnije u obitelj Rupčić. U Gornjem Vratnu je obitelj Kovačoci posjedovala imanje Cargovec. Ono je ranije pripadalo obitelji Marić, a ta je obitelj izgradila i kuriju.⁴

Posjed Križovljan je iz obitelji Bakić ženidbenim vezama prešao u vlasništvo obitelj Paszthory, a potom i u obitelj Varady. U toj se obitelji isticao

² Milan KRUHEK, „Posjedi, gradovi i dvorci obitelji Drašković“, u: *Kaj* (1972.), V/11., 87; Julije JANKOVIĆ, *Pabirci po povjesti županije Varaždinske*, Varaždin 1898., XXX.

³ Stjepan BELOŠEVIĆ, *Županija Varaždinska i slob. i kralj. grad Varaždin*, Zagreb 1926., 108; M. KRUHEK, n. dj., 87-88.

⁴ S. BELOŠEVIĆ, n. dj., 112-114; Biserka VLAHOVIĆ, *Općina Vinica*, Vinica 1997., 62-63; Nevenka SUHIĆ, (ur.), *Općina Cestica – monografija*, Varaždin 2005., 85-87.

Šandor Varady koji je uzorno vodio križovljanski posjed.⁵ Posjed Maruševec su držali Patačići i Pászthory. Godine 1873. kupio ga je Artur Schlippenbach, a 1883. obitelj Pongratz.⁶

Draškovićev posjed Trakošćan je 1804. imao 276 jutara oranica, 3.275 jutara šuma i 249 kosaca livada, 31 jutro pašnjaka, nekoliko jutara neobrađivog zemljišta te 940 čokota vinograda. Ukupan prihod je iznosio oko 10.218 forinti i 28 ½ krajcara, a procjenjuje se na vrijednost od 204.362 forinta i 50 krajcara. Na tom je posjedu Juraj Drašković sredinom 19. stoljeća preuredio dvorac, a 1861. sagradio je paromlin.⁷

Na mjestu starog Kameničkog vlastelinstva formirano je Klenovničko vlastelinstvo sa središtem u Klenovniku. To je bio jedan od najvećih dvoraca u Hrvatskoj, kojega je Juraj Drašković prodao radi potrebe za novcem prigodom obnove Trakošćana. Nakon Draškovića vlasnici Klenovnika bili su pripadnici obitelji Wittgenstein, Marcolini, Lichtenstein, pa opet kratko Draškovići, Brandiss, Batthyany i Bombelles. Klenovnički posjed je 1804. imao 269 jutara oranica, 1.658 jutara šuma, 261 kosaca livada, 655 čokota vinograda, 21 jutro pašnjaka, 30 jutara neobrađenog zemljišta i 6 ribnjaka te mlin na rijeci Bednji. Prihod je iznosio 9.174 forinti i 51 krajcar, a ukupna vrijednost posjeda je bila 184.488 forinti i 30 krajcara. Dvorac Klenovnik je 1925. prešao u vlasništvo Središnjeg ureda za osiguranje radnika, koji je ubrzo u njemu uredila sanatorij.⁸

Poslije dugotrajnog parničenja, 1817. je vlastelinstvo Bela i Ivanec razdijeljeno između brojnih plemićkih obitelji, koje su bile potomci obitelji Pethő. Ivanečku Kanižu je dobio Franjo Kukuljević, Antun Kukuljević dio Ivanca i Jurketinec, obitelj Fodroczy je dobila dio na planini Ivančici, Josip Balogh od Galanthe je preuzeo Gornje Cerje, obitelj Kovačoci Srednje Cerje, obitelj Krajačić Gečkovec, a Samojlo Bužani dio posjeda Ivanec i posjede na planini Ivančici. Belu je preuzela obitelj Ožegović-Barlabaševčki, a druge dijelove posjeda su dobile obitelji: Dominić, Kanotay, Bedeković, Josipović, Lovinčić i Barabaš. Ostali dio Ivanca je preuzela obitelj Peharnik-Hotković, a Cerje Tužno obitelj Švigel-Bogačevčki. S vremenom je dio posjeda i dvorac u Ivancu oko sebe okupila obitelj Kukuljević.⁹

⁵ Karmen LEVANIĆ, „Plemićke obitelji u Križovljanu i Maruševcu, u: Put do vlastitog rodoslovnog stabla“, *Arhivsko gradivo kao genealoški izbor* (katalog), Državni arhiv Varaždin, 2001., 9-10.

⁶ S. BELOŠEVIĆ, n. dj., 115; Tomislav ĐURIĆ, Dragutin FELETAR, *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*, Koprivnica, 1992., 131; Ivan ČERPINKO, *Maruševec*, Varaždin 2002., 25.

⁷ M. KRUEK, n. dj., 85; Ivan HOJSK, *Rodoslovlje obitelji Drašković*, Varaždin 2004., 61.

⁸ S. BELOŠEVIĆ, n. dj., 96; M. KRUEK, n. dj., 85-86; Zdenko BALOG, „Dvorac Klenovnik – rezidencija obitelji Drašković“, u: *Klenovnik - 750 godina (1244.-1994.)*, Klenovnik 1995., 47-52.

⁹ S. BELOŠEVIĆ, n. dj., 101-102.

Nakon ukidanja pavlinskog reda došlo je do konfiskacije njihove imovine, a isti je problem zadesio i imanje Lepoglava. Do 1804. posjed je bio pod državnom upravom, a nakon toga prelazi pod Čazmanski kaptol u Varaždinu koji 1854. nekadašnji pavlinski samostan prepušta državi pa je u njemu uređena robijašnica. Godine 1907. Čazmanski je kaptol zemaljskoj vladi prodao oranice, vinograde i gospodarske zgrade, a 1910. i šume. Godine 1913.-1914. izgrađena je nova kaznionica a 1916. za potrebe zatvorskog imanja kupljen je posjed Pahinsko kraj Ivanca.¹⁰

U 19. stoljeću na ovom se prostoru nastavio trend porasta ukupnog broja stanovnika. Npr. od 1825. do 1844. ukupni broj stanovnika je narastao sa 27.549 na 31.336, a do 1870. je popisano 36.634 stanovnika. To bi značilo da je u manje od pola stoljeća ukupno stanovništvo istraživanog prostora naraslo za trećinu. Kontinuiranost tog porasta može se uočiti na području svih rimokatoličkih župa, a jedini je izuzetak u župi Križovljan gdje je između 1844. i 1870. zabilježen pad ukupnog broja stanovnika.¹¹

Tablica 1: *Kretanje ukupnog broja stanovnika u župama na prostoru Gornjeg Polja 1825.-1870.*

Župa	1825.	1844.	1870.
Bednja	4686	5004	5297
Lepoglava	1492	1732	2791
Višnjica	1281	1474	1769
Kamenica	2558	2891	3265
Klenovnik	1624	1729	1916
Cvetlin	1187	1377	1553
Bela (Margečan)	2407	2726	3156
Voća	2266	2748	2989
Ivanec	2214	2640	3405
Vinica	1802	2116	2986
Maruševec	2636	3453	4046
Križovljan	2246	2277	1994
Nadkrižovljan	1150	1169	1467
Ukupno	27549	31336	36634

Izvor: *Calendarium Zagradiense*, Zagreb 1825., 1844.; *Pregled političkog i sudbenog razdieljenja Kraljevinah Hrvatske i Slavonije*, Zagreb 1875., 44-49.

¹⁰ S. BELOŠEVIĆ, n. dj., 91-92; T. ĐURIĆ, D. FELETAR, n. dj., 114.

¹¹ *Calendarium Zagradiense*, Zagreb 1825., 1844.; *Pregled političkog i sudbenog razdieljenja Kraljevinah Hrvatske i Slavonije*, Zagreb 1875., 44-49.

Ivanec je bio sjedište kotara, u koji su krajem 19. i početkom 20. stoljeća spadale općine Bednja, Ivanec i Maruševac. Od 1875. je jedno vrijeme i Vinica bila sjedište kotara da bi kasnije kao općina bila pripojena kotaru Varaždin.¹² Ovakvo stanje je značilo da su u drugoj polovici 19. stoljeća Ivanec i Vinica bili definirani kao dva najvažnija centralna naselja istraživanog područja, no Vinici je gubitkom sjedišta kotara bitno smanjen centralitet.

Izvanagrarno gospodarstvo se širilo sporo. Početkom 19. stoljeća Mirko Markić je u Ivancu osnovao tvornicu burmuta (šnofanca), a tu je tvornicu 1831. kupio ivanečki trgovac Franjo Pust. Tvornica je prestala s radom 1850. godine, a njezin je prostor pretvoren u veliki umjetni mlin.¹³ Kasnije će se taj mlin modernizirati. Godine 1895. su kupljeni novi strojevi, a 1923. mlin je elektrificiran. Mlin se tada još uvijek nalazio u rukama obitelji Pust i to u kontinuitetu.¹⁴ Belgijska tvrtka Société metallurgique austro-belge je u Kuljevčici (Kulovčici) kraj Ivanca otvorilo veću talionicu cinka 1863. godine koja je poslovala dvadeset godina.¹⁵

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća počelo se razvijati rudarstvo, koje je bitno utjecalo na gospodarska kretanja. U Kuljevčici je 1875. zabilježeno postojanje rudnika lignita. Godine 1883. rudnici ugljena se spominju u Kuljevčici i Rudnici, a 1886. počinje djelovati okno kod Kaniže itd.¹⁶ Trgovačko-obrtnička komora u Zagrebu je 1910. hvalila veliki rudnik smeđeg ugljena Bečkog ugljenarskog društva Wiener – Kohlen Industrie Verein u Ivancu „koji je najznamenitiji u Hrvatskoj“, dok je s druge strane konstatala da je rudnik Ivančica u Golubovcu obustavio poslovanje radi nedostatka kapitala dok je drugi rudnik u Golubovcu pao u stečaj.¹⁷ Tvrtka „Moses & co.“ je oko 1906. otvorila rudnik u Ladanju Donjem, u općini Maruševac, ali je ubrzo upravu nad rudnikom preuzeo Franjo Pongratz. U tome je rudniku intenzivno rudarenje trajalo od 1913. godine i nastavilo se dva desetljeća nakon završetka Drugoga svjetskog rata.¹⁸ U općini Maruševac se 1920-ih godina spominje i ugljenokop Dom d.d. u Cerju i Gredi.¹⁹

¹² *Izvješće o javnoj upravi u županiji Varaždinskoj za 1902. godinu*, Varaždin 1903., 11; VLAHOVIĆ, B. (1997.), 68.

¹³ Rudolf HORVAT, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*, Zagreb 1994., 442.

¹⁴ S. BELOŠEVIĆ, n. dj., 103; Suzana JAGIĆ, „Utjecaj gospodarstva na polaženje škola u kotaru Ivanec od 1639. do 1918. godine“, *Historia Varasdiensis. Časopis za varaždinsku povjesnicu*, 1, Varaždin 2011, 122.

¹⁵ Miroslava DESPOT, *Industrija građanske Hrvatske 1860-1873.*, Zagreb 1970., 142.

¹⁶ Marijan KRAŠ, *Ivanec – prilozi povijesti Ivanca do 1940. godine*, Varaždin, 1996., 78.

¹⁷ *Izvještaj Trgovinsko-obrtničke komore u Zagrebu o narodno-gospodarstvenim odnošajima svog područja u godini 1910.*, Zagreb 1912., 127.

¹⁸ I. ČERPINKO, n. dj., 46.

¹⁹ Mirko ANDROIĆ, *Teritorijalna upravna podjela područja b. kotareva (do 1962. godine) Čakovac (Međimurje), Varaždin, Koprivnica i Krapina s brojčanim podacima o površini, naseljima, kućama i stanovništvu kao i povremenim podacima o privredi, školstvu, štampi i zdravstvu za vremensko razdoblje 1918-1941. god.*, tipkopolis, Varaždin 1965., 11.

Trgovina i obrti su bili također razvijeni. Npr. 1876. na istraživanom je području djelovalo 45 trgovaca i 107 obrtnika. Najveća koncentracija trgovaca bila je oko dvaju centralnih naselja – Ivanca i Vinice, dok je obrt bio najzastupljeniji na području općine Ivanec, gdje je popisano 42 % obrtnika istraživanog područja.²⁰

Tablica 2 – Broj trgovaca i obrtnika na prostoru oko Ivanca i Vinice 1876. godine

Općina	Trgovci	Obrtnici
Bednja	7	9
Radovec	6	28
Maruševec	5	4
Vinica	14	21
Ivanec	13	45
Ukupno	45	107

Izvor: *Izvjješće Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu za 1876. godinu*, Zagreb 1878., 77-78.

Prometno pitanje je postalo vrlo važno za istraživani prostor u drugoj polovici 19. stoljeća, kada se odlučivalo o pravcima gradnje željezničkih pruga. Kada je 1854. godine donesen plan izgradnje željezničke mreže za Austrijsku carevinu spominje se gradnja pruge Velika Kaniža-Maribor, odnosno dionica Kotoriba-Čakovec-Središće. Varaždinci su povelu akciju kojom bi i Varaždin bio obuhvaćen privjeskom na željezničku magistralu Beč-Trst. Predložili su liniju: Kaniža-Kotoriba-Prelog-Varaždin-Zavrežje (Saurić)-Ankenstein (Zavrč)-Maribor, a podržali su ih Trgovačka komora u Zagrebu i Gospodarsko društvo Hrvatske i Slavonije.²¹ Do toga nije došlo jer je kasnije izgrađena pruga između Varaždina i Čakovca. Zabilježen je i pokušaj gradnje željezničke pruge Varaždin-Vidovec-Maruševec-Vinica-Ormož 1911. godine, koja je bila važna radi povezivanja rudnika „Ugljenik Ladanje Donje“ i veleposjeda, ali ona nije izgrađena zbog nepovoljnih prilika izazvanih Prvim svjetskim ratom. Nakon Prvoga svjetskog rata je veleposjednik Bombelles dovršio izgradnju uskotračne željezničke pruge Vinica-Varaždin, koja je u promet puštena 1920. godine. Pruga je bila duga 17,5 km, a išla je od Varaždina preko Sračinca, Majerja, Petrijanca, Petrijanečke Nove Vesi i Vinice do Ladanja Gornjeg. Vlasnik je kasnije namjeravao produžiti prugu od Vinice do kamenoloma Starigrad (3 km duljine).²²

²⁰ *Izvjješće Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu za 1876. godinu*, Zagreb 1878., 77-78.

²¹ Bernard STULLI, *Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj 1825-1863*, knj. 1, Zagreb 1975., 83, 628, 633-634.

²² Bernard STULLI, „Varaždinska regija u željezničkom sustavu Hrvatske (1825-1918)“, u: *Historijski zbornik* (1986), XXXIX (1), 57, 60-61.

Za ivanečki kraj je od posebnog značaja bila odluka o gradnji pruge Varaždin-Golubovec, koja je bila potrebna jer je još 1875. kraj Golubovca osnovano „Radobojsko-šemničko rudokopje svetlog uglevja“. Dozvola za početak gradnje je bila izdana 1886., a 1890. godine je došlo do završetka njezine izgradnje.²³

Idućih su godina razna rudarska poduzeća tražila priključke na tu prugu. Godine 1896. je dioničko društvo *Kohlen-Industrie Verein* iz Beča (vlasnik rudnika kamenog ugljena pokraj stanice Kuljevčica) tražilo dozvolu da se izgradi ugibaldište, a godine 1899. je Henrik van Royen iz Budimpešte dobio odobrenje za jednogodišnju pretkoncesiju za uskotračnu rudarsku željezničku prugu od Golubovca do rudokopa golubovečkog rudnika. Godine 1902. *Société anonyme des charbonages de l'Ivanschitz* je izgradilo „željeznicu na žično uže, što vodi od postaje Sv. Jakob vicinalne željeznice Varaždin-Golubovec do ugljenika“. Željeznička pruga Varaždin-Golubovec je 1910. godine otpremila 125.000 putnika i 119.000 tona robe.²⁴

Na području ivanečkog kotara velika je većina (preko 60 %) seljaka 1895. godine živjela na vrlo sitnim posjedima manjim od 5 jutara, dok je oko 37 % stanovništva živjelo na malim posjedima veličine između 5 i 20 jutara. Prosječna površina posjeda je iznosila 7,73 jutra. U strukturi posjeda dominirala su mala i srednja gospodarstva koja su posjedovala preko 60 % ukupne površine. Jedan od uzroka usitnjenosti posjeda valja tražiti u raspadu kućnih zadruga koje su se počele dijeliti odmah nakon ukidanja kmetstva 1848. godine. Seljaštvo su pogađale i krize, poput one između 1873. i 1895., a zemljorasteretni dug je iznosio na području kotara Ivanec 106.769 kruna. U gospodarstvu je poljoprivredna proizvodnja bila dominantna, a gusta naseljenost (broj stanovnika u kotaru Ivanec je od 1869. do 1910. povećan sa 27.031 na 41.305) uvjetovala je da je više od 95 % tla bilo produktivno. Vinogradarska proizvodnja kotara Ivanec predstavljala je oko 10 % ukupne vinogradarske proizvodnje Varaždinske županije. Početkom 20. stoljeća je u kotaru Ivanec prosječan prinos pšenice bio 8 q/h, raži oko 6 q/h, a ječma oko 6 q/h, što je bilo niže nego što je iznosio prosjek za Hrvatsku, što ukazuje na nisku proizvodnost rada u poljoprivredi i stagniranje. Tek mali dio stanovništva radio je u poduzećima, kojih je 1900. na području kotara Ivanec bilo 296, no to su bile pretežito skromne radionice (231 poduzeće je radilo bez pomoćne radne snage) koje nisu mogle primiti veći broj zaposlenih. Deset godina kasnije je broj poduzeća narastao na 384, a veća su bila: Gustav Tausig (vodena pilana), Franjo Pust (umjetni mlin), Bečko industrijsko društvo (kameni ugljen), Hugo Kitner (opeka), Franjo

²³ Josip GORNIČIĆ-BRDOVAČKI, *Razvitak željeznica u Hrvatskoj do 1918. Građenje, organizacija i financijski odnosi*, Zagreb 1952., 192;

²⁴ B. STULLI, „Varaždinska regija u željezničkom sustavu Hrvatske (1825-1918)“, 50-52.

Reiter (umjetni mlin), Hugo Moses (kameni ugljen), Dragutin Kos (šumska industrija), Franjo Kodytek (opeka), Eduard Grünwald (umjetni mlin) i Oskar Pongratz (pecara).²⁵ Oko 1920-ih godina u Trakošćanu su djelovale tvornica opeke i pilana.²⁶

Veliki problem ovoga područja su nakon Prvoga svjetskog rata predstavljali agrarna prenaseljenost i siromaštvo, a gotovo svake godine je vladala glad što se odrazilo na veliku smrtnost djece. Seljaštvo zbog slabih prihoda nije bilo u stanju plaćati porez, a nekih godina je i 90 % stanovništva ivanečkog kotara odlazilo obavljati poljoprivredne radove u Podravinu (i na preko 100 km udaljenosti) za skromne nadnice.²⁷

Na istraživanom prostoru je od 1890. do 1931. došlo do daljnjeg porasta ukupnog broja stanovnika. Od 1890. je do 1931. stanovništvo poraslo sa 43.827 na čak 59.188 žitelja. Porast je bio brži između 1890. i 1910. nego između 1910. i 1931. godine, s time da treba napomenuti kako je porast ukupnog broja stanovnika bio snažniji na prostoru kotara Ivanec i na margečanskom području nego li u viničkom kraju.²⁸

Tablica 3 - Kretanje ukupnog broja stanovnika na prostoru Gornjeg Polja od 1890. do 1931. godine

Područje	1890.	1910.	1931.
Kotar Ivanec	33704	41305	45620
Margečansko područje	2397	2971	3630
Viničko područje	7726	8996	9938
Ukupno	43827	53272	59188

Izvori: Popisi stanovništva 1890., 1910. i 1931. godine

Kako se odvijao rast ukupnog broja stanovnika u naseljima tijekom jednoga stoljeća (1825.-1931.) moguće je ilustrirati na primjeru četiri župe: Bednja, Ivanec, Vinica i Križovljan. Na području župe Bednja porast ukupnog broja stanovnika je bio nešto veći od 50 % u župama Vinica i Križovljan je iznosio oko 90 % a u župi Ivanec čak 180 %. Zbog izuzetno velikog rasta ukupnog broja stanovnika na prostoru župe Ivanec došlo je do agrar-

²⁵ Milivoj REDJEP, Olivija ISTER, „Gospodarske karakteristike kotara Ivanec krajem 19. i početkom 20. Stoljeća“, u: *Zbornik 600 godina Ivanca*, Ivanec 1997., 167-178.

²⁶ M. ANDROIĆ, n. dj., 11.

²⁷ Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, „Radnička kretanja u lepoglavskom i ivanečkom području u međuratnom razdoblju“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* (1989.), 3, 175-190.

²⁸ *Političko i sudbeno razdjeljenje kraljevina Hrvatske i Slavonije repertorij mjesta po posljed-
cim popisa godine 1890.* Kr. hrv.-slav. dalm. zemaljske vlade iz 1892., Zagreb 1892.; *Političko i
sudbeno razdjeljenje i repertorij prebivališta Kraljevina Hrvatske i Slavonije*, Zagreb, 1913.; *Defi-
nitivni rezultati popisa stanovništva: od 31 marta 1931 godine.* Knj. 1., Beograd 1937.

ne prenaseljenosti pa se dio stanovnika, koji nije mogao naći posao u izvanagrarnim djelatnostima, bio prisiljen postupno iseljavati, što je posebno došlo do izražaja nakon Drugoga svjetskog rata. Ivanec i Vinica su 1825. bili naselja s približnim brojem stanovnika. U Ivancu je tada popisano 667, a u Vinici 635 stanovnika. Stotinjak godina kasnije, 1931. godine Ivanec je narastao na 1956, a Vinica na 1049 stanovnika²⁹, što jasno ukazuje na to da je rast ukupnog broja stanovnika bio značajniji u Ivancu koji je time preuzeo i demografski primat.

Tablica 4 - Usporedba ukupnog broja stanovnika naselja župa Bednja, Ivanec, Vinica i Križovljan između 1825. i 1931. godine

Župa	Naselje	Broj stanovnika 1825.	Broj stanovnika 1931.
Bednyae	Bednyae	597	709
	Benkovecz	212	541
	Gorencz	387	188
	Jesovecz	413	879
	Melyan	247	493
	Ples	160	725
	Pasnik	195	287
	Predbukovje	341	617
	Purga	322	251
	Rinkovecz	279	517
	Shassa	187	257
	Shinkovicza	186	299
	Verbno	580	656
	Villetecz	487	341
	Vranojeli	142	403
Ukupno	Župa Bednja	4686	7163
Ivanecz	Ivanecz	667	1956 ³⁰
	Kanisa	92	261
	Gechkovecz	61	121
	Vuglovecz	186	366
	Lanchich	114	297
	Knapich	40	132

²⁹ *Calendarium Zagradiense*, Zagreb 1825.; Mirko KORENČIĆ, *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971.*, Zagreb 1979., 307-310, 699-701.

³⁰ Marijan KRAŠ, *Prilozi povijesti Ivanca do 1940. Godine*, Varaždin 1996., 124, i Dragutin FELETAR, „Promjene u prostornoj slici naseljenosti ivanečkog kraja“, *Zbornik 600 godina Ivanca*. – Varaždin-Ivanec, 1997., 100 za 1931. navode 3074 stanovnika Ivanca, u koje su ubrojili stanovnike naselja Kaniškog Vrhovca, Kraševca i Mačkovec, koje u ovom radu odvojeno iskazujem jer su tako popisani i 1931. godine.

	Krassevecz	82	229
	Machkovecz	195	664
	Verhovczi	75	225
	Prigorczy	220	649
	Vitessinecz	34	140
	Punikve	130	473
	Verhovczi	117	225
	Szalinovecz	134	567
	Kottar	67	-
Ukupno	Župa Ivanec	2214	6305
Viniczae	Viniczae	635	1049
	Ladanye	553	1149
	Marchan	273	554
	Vratno	145	384
	Peschenicza	102	285
	Goricza	94	-
Ukupno	Župa Vinica	1802	3421
Krisovlan	Krisovlan	224	415
	Czesslicza	167	317
	Virje	186	321
	Radovecz	179	456
	Vratno	336	1101
	Babinecz	231	408
	Brezje	142	252
	Kollarovecz	168	213
	Lovrechan (M.)	188	106
	Failinich	199	237
	Lovrechan (V.)	243	457
Ukupno	Župa Križovljan	2246	4301

Izvori: Calendarium Zagradiense, Zagreb 1825.; KORENČIĆ, M. (1979), 307-310, 699-701.

Premda su seljaci nakon završetka Prvoga svjetskog rata počeli intenzivnije uzgajati žitarice, ograničene količine obradive zemlje nisu uspjele povećati količine hrane do te mjere da se otkloni glad. Težinu situacije pokazuje i zaduženost stanovništva, koja je 1928. u kotaru Ivanec iznosila 860.000 dinara, a već 1932. samo u općini Ivanec zaduženost je stanovništva iznosila 6.069.560 dinara (od toga gotovo 80 % kod seoskih lihvara uz visoke kamate). Velika gospodarska kriza je osim nezaposlenosti, nedostatka šibica, duhana i drugih potrepština posebno bila izražena u nedostatku hrane, a naročito kukuruza, koji se pred Drugi svjetski rat nabavljao u Podravini u organizaciji Gospodarske sloge. Drvo je najčešće bilo izvoženo kao sirovina, odnosno ponekad kao polusirovina, a iz šuma se koristio ke-

sten koji je služio kao sirovina za dobivanje tanina. Šume je od prekomjerne sječe nastojala zaštititi tek Banovina Hrvatska.³¹

Ivanečki ugljenokop (otvoren 1867.), koji je uspješno djelovao od 1890-ih godina je bio jedan od najstarijih i najvećih ugljenokopa lignita, a 1934. su mu dionice vrijedile pet i pol milijuna dinara. Do Prvoga svjetskog rata proizvodnja je godišnje iznosila 400-700.000 tona i zapošljavao je 600 rudara da bi već 1926. proizvodnja pala na samo 29.522 tone, a broj radnika smanjen na 177. Sezonski karakter ugljenokopa uvjetovao je da se oko 1937. broj rudara kretao ljeti ispod 200, a zimi oko 500. Godine 1937. otvoreno je u Ivancu, kod Kraševca, novo rudarsko okno „Olga“, a u vrijeme Banovine Hrvatske došlo je do povećanja interesa za ivanečke ugljenokope. Broj stanovnika ivanečkog kotara je 1931. iznosio 45.620, što ukazuje na to da je ubrzani rast ukupnog broja stanovnika, vidljiv krajem 19. i početkom 20. stoljeća, između dva svjetska rata bio zaustavljen.³²

Jačanje obrtničke djelatnosti u Ivancu je pomoglo osnivanje Obrtne zadruge u Ivancu 1905. godine te mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika 1909. godine. Na prostoru kotara Ivanec je 1911. djelovalo 356 obrtnika (od toga 31 u ivanečkoj mjesnoj organizaciji), dok je 1934. godine, pri kraju Velike gospodarske krize, broj obrtnika na području Ivanca iznosi 193. Godine 1936., primjenom novog obrtnog zakona, koji je zabranjivao zadružno udruživanje, dolazi do prestanka djelovanja Obrtne zadruge i mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika te je tada osnovano Udruženje zanatlija kotara Ivanec koje je pod drugim imenom nastavilo djelovati i nakon Drugoga svjetskog rata. I trgovci (te gostioničari) su se udružili pa je 1933. zabilježeno osnivanje Prinudnog udruženja trgovaca za kotar Ivanec. Kako bi se siromašnoj djeci omogućilo izučavanje zanata, u Ivancu je 1919. osnovan radni odbor Hrvatskog radiše, koji je bio vrlo aktivan između dva svjetska rata. Za gospodarstvo Ivanca su bili važni i mlinovi koji su mljeli žito i kukuruz te prešali tikvine koštice proizvodeći ulje. Godine 1933. u Ivancu su radila dva veća mlina s pilanom te petnaest manjih mlinova, 1940. je proradila klaonica, a postojala je i tvornica suhoga mesa. U međuratnom razdoblju je zabilježeno i organiziranje seljaštva pa je tako u Ivancu 1918. osnovana Hrvatska seljačka zadruga (djelovala do 1935.) te Mljekarska zadruga Ivančica – prva zagorska mljekarska zadruga Jerovec osnovana

³¹ Suzana JAGIĆ, „Društveno-gospodarski razvoj Ivanca od 1918. do 1941. godine“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 22, Varaždin 2011.29-32, 39; M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, n. dj., 175-190.

³² M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, n. dj., 175-190; S. JAGIĆ, „Društveno-gospodarski razvoj Ivanca od 1918. do 1941. godine“, 32-34; Dragutin GRDJAN, „Rudarstvo ivanečkog kraja“, *Zbornik 600 godina Ivanca*, Ivanec 1997.,129-150.

1929. (djelovala do 1936.). Ona je 1934. otvorila siranu.³³ Razvoju je, barem posredno, pridonosilo i obrazovanje, čiji su zameci vidljivi još u rudimentarnim oblicima školstva vezanog uz župe od 17. stoljeća. No do punoga izražaja važnost obrazovanja dolazi tek utemeljenjem pučkih škola u 19. stoljeću koje su se uspješno razvijale tijekom prve polovice 20. stoljeća.³⁴

Spori razvitak moderne tržišne ekonomike onemogućavao je proces akumulacije financijskih sredstava pomoću odgovarajućih novčarskih (kreditnih) zavoda. Ovdje se nalazi tek nekoliko bankovno-štedioničkih ustanova, uglavnom sa skromnim kapitalom. Godine 1896. u Ivancu je osnovana *Ivanečka kotarska štedionica d.d.* ali njezino djelovanje je bilo kratko pa je nakon njene propasti osnovana 1906. *Ivanečka štedionica d.d.* Između dva svjetska rata u Ivancu su djelovale ispostava *Prve hrvatske štedionice d.d.* iz Zagreba i podružnica *Centralne banke za trgovinu, obrt i industriju d.d.* iz Zagreba. *Vinička štedionica d.d.* u Vinici je bila osnovana 1905. godine, na inicijativu veleposjednika Marka Bombellesa i imućnijih mještana, no štedionica je vrlo brzo upala u krizu te je 1914. otvoren postupak likvidacije pri kojem su mnogi komitenti ostali bez uloženi sredstava. U Vinici je 1913. osnovana ispostava *Prve hrvatske štedionice d.d.*, koja je preuzela sve poslove propale štedionice. Na istraživanome prostoru su djelovale i veresijske zadruge i blagajne. Poznata je bila i *Kreditna hrvatska seljačka zadruga s.n.j.* u Beli (Margečanu). Ona je osnovana 1902., a već je na početku svoga djelovanja okupila 248 članova. Ta je zadruga uspješno djelovala do Drugoga svjetskog rata. U Vinici je 1930-ih godina osnovana i *Kreditna hrvatska seljačka zadruga s.n.j.*, koja je nastavila djelovati i nakon Drugoga svjetskog rata.³⁵

U 20. stoljeću primat u centralnim funkcijama preuzeo je Ivanec, a Vinica je nakon ukidanja kotara postala vezana uz Varaždin koji je preuzeo dio njenih centralnih funkcija. Razvoj Vinice je ovisio o gospodarskim aktivnostima vlasnika pojedinih veleposjeda (a ranije i vlastelinstava) u okolini dok je razvitak Ivanca bio vezan uz nove gospodarske djelatnosti iako je i dalje ostao primarno poljoprivredno naselje.

³³ M. KRAŠ, n. dj., 83-84; S. JAGIĆ, „Društveno-gospodarski razvoj Ivanca od 1918. do 1941. godine“, 34-40.

³⁴ Suzana JAGIĆ, „Učiteljstvo kotara Ivanec od sredine 19. stoljeća do 1918. Godine“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 40, Zagreb 2008., 175-187; ista, „Povijesne okolnosti osnutka pučkih škola u Višnjici, Ivancu, Maruševcu i Bednji 1839. Godine“, *Kaj*, 4-5, Zagreb 2009. 115-126; ista, „Utjecaj gospodarstva na polaženje škola u kotaru Ivanec od 1639. do 1918. godine“, 115-143.

³⁵ Mirko ANDROIĆ, Dragutin FELETAR, *Prilozi za povijest varaždinskog bankarstva*, Varaždin 1983., 47, 55, 63, 64.

Summary

Socio-economic development of the Croatian - Slovenian borderlands since the late 18th century to World War II - an example of Ivanec and Vinica areas

This paper is a contribution to the study of socio-economic problems of the Croatian-Slovenian border areas gravitated settlements Ivanec and Vinica, which was called the Gornje Polje (Upper Field). Special attention is directed to the historical-demographic indicators. The author is trying to reconstruct the relationship of socioeconomic trends with settlement centralization and found to be central settlement of the area - Vinica from the 19th century to replace Ivanec.

Keywords: *Ivanec, Vinica, Gornje Polje, socioeconomic history*

DRUŠTVO POVJESNIČARA GRADA VARAŽDINA
I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE

UDK 94(497.5-37Varaždin)
ISSN 1848-0837

**HISTORIA VARASDIENSIS
ČASOPIS ZA VARAŽDINSKU
POVJESNICU**

3

VARAŽDIN, 2013.

Nakladnik / Publisher

Društvo povjesničara grada Varaždina i Varaždinske županije

Za nakladnika / For the Publisher

Spomenka Težak

Uredništvo / Editor's board

Sonja Poljak (Ivanec)	Vladimir Huzjan (Varaždin)
Ivan Obadić (Zagreb)	Suzana Jagić (Ivanec)
Spomenka Težak (Varaždin)	Ivančica Jež (Ludbreg)
Hrvoje Petrić (Zagreb)	Siniša Krznar (Ivanec / Zagreb)
Kruno Sudec (Varaždin)	

Kontakti uredništva / Editor's office

Franjevački trg 6, 42 000 Varaždin; tel/fax. 042/658 762

e-mail: historiavarasdiensis@gmail.com

Glavni i odgovorni urednici / Editors in Chief

Hrvoje Petrić, Ivan Obadić

Savjet časopisa / Journal's council board

dr. sc. Juraj Belaj (Zagreb), dr. sc. Neven Budak (Zagreb), dr. sc. Dragutin Feletar (Koprivnica), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin), PhD Zoltán Gőzsy (Pečuh), dr. sc. Željko Holjevac (Zagreb), Siniša Horvat, prof. (Varaždin), dr. sc. Andrej Hozjan (Maribor), Damir Hrelja, prof. (Varaždin), dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), Miroslav Klemm, prof. (Varaždin), dr. sc. Nevenka Krklec (Varaždin), dr. sc. Mirjana Matijević-Sokol (Zagreb), dr. sc. Janko Pavetić (Varaždin), prof. emeritus Franjo Ruža (Varaždin), akademik Franjo Šanjek (Zagreb), Marina Šimek, prof. (Varaždin), mr. sc. Eduard Vargović (Varaždin), PhD Leopold Toifl (Graz)

Grafički urednik / Graphic editor

Kruno Sudec

**Urednik na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske "Hrčak" /
Journal editor at "Hrčak" - The Portal of scientific journals of Croatia**

Dejan Zadro

Naklada / Copies

200

Priprema i tisak / Layout and Print

Tiskara Zelina d. d. - Sv. Ivan Zelina

Časopis izlazi jednom godišnje. Cijena primjerka iznosi 100 kuna.

Časopis se objavljuje novčanom potporom Grada Varaždina,
i TMT Čakovec

Priprema korica za tisak: Studio Fotak